

ПОСТАЦЬ ЭМІЛІ ПЛЯТЭР У БЕЛАРУСКАЙ ГІСТОРЫІ І КУЛЬТУРЫ

ТАІСІЯ СУХОЦКАЯ

Анатацыя: Паказваецца роля постаці Эміліі Плятэр у беларускай гісторыі і культуры, вылучаюцца фактары, якія паўплывалі на фармаванне яе светапогляду і грамадзянскай пазіцыі; раскрываецца культуратворчы патэнцыял выдатнай асобы; вызначаецца стан і акрэсліваюцца перспектывы ўшанавання памяці патрыёткі сваёй Бацькаўшчыны.

Ключавыя словы: культурная памяць, гісторыка-культурная спадчына, рэпрэзентацыя, асоба.

EMILIA PLATER'S FIGURE IN THE BELARUSIAN HISTORY AND CULTURE

Abstract: This work specifies the role of the personality of Emilia Plater in the Belarusian history and culture, highlights the factors that had shaped her worldview and civil position, reveals the creative potential of the outstanding personality, determines the state and the prospects of commemorating the patriot of her Motherland.

Keywords: Cultural Memory, Historical and Cultural Heritage, Representation, Personality.

Праблема культурнай памяці ў беларускай культуралогіі з'яўляецца надзвычай актуальнай. Не толькі праз вывучэнне і рэпрэзентацыю, але і захаванне гісторыка-культурнай спадчыны нашчадкі беларусаў будуць мець магчымасць “людзьмі звацца”. Беларуская зямля дала светнай культуры багата талентаў у розных галінах жыццядзеяння. Пачэснае месца сярод іх належыць знакамітым жанчынам. Ідэалам патрыятызму, адданасці Бацькаўшчыне стала для многіх пакаленняў Эмілія Плятэр. Права называць яе сваёй нацыянальнай гераіняй аспрэчваюць Польшча, Беларусь, Латвія і Літва.

Эмілія Францаўна Плятэр нарадзілася 13 лістапада 1806 года ў графскай сям'і герба “Плятэр” у Вільні. Яе карані на беларускай зямлі: маці была з браслаўскага роду Моляў. У 1815 годзе, пасля разводу бацькоў, ва ўзросце дзевяці гадоў, яна пераехала з маці да далёкіх сваякоў Плятэраў-Зібергаў у іх радавую сядзібу Ліксна, якая знаходзілася на мяжы латгальскай і беларускай этнічнай культуры. Менавіта на Віцебшчыне быў сфармаваны светапогляд дзяўчыны, прага жыццядзеяння на карысць людзям.

Грамадскія ідэалы Эміліі Плятэр фармаваліся таксама пад уплывам ідэй філарэтаў, з якімі былі звязаны стрыечныя браты, што вучыліся ў Вільні. З іх дапамогай адбываецца завочнае знаёмства з паэзіяй Адама Міцкевіча, якому належыць вялікая роля ў раскрыцці гераічнага характару беларускай жанчыны. У сваіх баладах паэт падкрэсліваў сілу і прывабнасць чалавечай асобы. Сцвярджаў, што яны знаходзяцца ў непасрэднай залежнасці ад здольнасці быць вернай Айчыне. Радзіма заўсёды была найвышэйшай каштоўнасцю ў беларускай народнай культуры, а здрада расцэньвалася як кляймо ганьбы на тысячагоддзі.

Эмілія Плятэр з самага маленства інтэгралася ў беларускую культуру, якая паўплывала на духоўнае сталенне будучай змагаркі. Нягледзячы на графскае паходжанне, дзяўчына не пазбягала зносін з сялянамі, не цуралася іх звычаяў, абрадаў, глыбока перажывала, бачачы іх цяжкую долю. У палацы ў Ліксне была багатая бібліятэка, якая садзейнічала рэалізацыі памкненняў і патэнцыялу маладой асобы. Будучы дасціпнай і творчай, яна спрабавала сябе не толькі ў малюнку і паэзіі, але і музіцыравала, захаплялася гісторыяй, збірала і апрацоўвала народныя песні, выконвала іх на фартэпіяна, захаплялася народным танцам. Плятэр спрабавала пісаць вершы на беларускай мове, якія часта былі стылізаваны пад народныя галашэнні, выдатна валодала гэтым жанрам. Таксама яна заўзята цікавілася і зброяй, яздой на конях, стральбой. Гэта было абумоўлена захапленнем знакамітай Жаннай Д'Арк, партрэт якой вісеў у яе пакоі. Кумірам быў і Тадэвуш Касцюшка, памяць пра якога жыла ў народзе. Разам са сваімі стрыечнымі братамі

Люцыянам і Фердынантам і іх сябрам Аляксандрам Рыпінскім Эмілія склала план захопу Дынабургскай крэпасці, у якой служылі маладыя людзі. На адным сходзе графіню Плятэр пасвяцілі ў рыцары і назвалі Рыцарам-Дзевай.

Эмілія Плятэр вядома найперш як удзельнік вызваленчага паўстання 1830–1831 гадоў. 29 сакавіка 1831 года разам са сваім сваяком Цэзарам Плятэрам арганізавала партызанскі атрад у пасёлку Дусяты (280 стралкоў, 60 наезднікаў і некалькі сотняў касінераў) і павяла яго на Дзвінск. Разам з іншымі паўстанцкімі групамі атрад браў удзел у баявых дзеяннях супраць царскіх войскаў (пад Радзівілішкамі, Шаўлямі і ў іншых месцах). Сярод паўстанцаў было нямала дзяўчат, асабліва блізкія адносіны ў Эміліі Плятэр былі з Марыяй Рамановіч і Антанінай Тамашэўскай. За смеласць і рашучасць у баявых дзеяннях камандаванне паўстанцкімі сіламі прызначыла Эмілію Плятэр ганаровым камандзірам роты ў пяхотным палку і прысвоіла ёй званне капітана. Пры адыходзе паўстанцаў у Прусію Эмілія захварэла і памерла 23 снежня 1931 года, была пахавана ў мястэчку Капцёва (зараз гэта Капчамесціс, Лаздзійскі раён, Літва).

Яшчэ пры жыцці асоба Эміліі Плятэр была аб'яўлена варожай і небяспечнай для імперскай улады. Было зроблена ўсё, каб сцерці памяць пра мужную патрыётку сваёй Бацькаўшчыны. Нашчадкам не пашчасціла пазнаёміцца з яе культурнай спадчынай – вершаванымі творамі, фальклорнымі запісамі – у поўнай меры, аднак народная памяць праз вусную традыцыю данесла веліч яе думак і спраў.

Легенды пра яе смеласць складаліся падчас паўстання і разышліся па ўсёй Еўропе. Эмілію Плятэр называлі ліцвінскай Жаннай д'Арк. У Парыжы быў папулярны спектакль па п'есе, прататыпам галоўнай гераіні якой была Эмілія. У Другую сусветную вайну яе імя насіў жаночы пяхотны батальён у дывізіі імя Тадэвуша Касцюшкі Польскай арміі і нават быў танк «45 TP Emilia Plater».

Постаць Эміліі Плятэр захапіла і Адама Міцкевіча. У вершы «Смерць палкоўніка» ён апявае мужнасць 24-гадовай патрыёткі і надае дзяўчыне ганаровае званне палкоўніка. У яе гонар беларускі паэт Віктар Шніп напісаў “Баладу Эміліі Плятэр”. Мастакі імкнуліся ў партрэтах паказаць ідэалізаваны вобраз барацьбіткі-жанчыны за незалежнасць сваёй Бацькаўшчыны. У Германавічах (Шаркаўшчынскі раён) штогод праводзіцца мастацкі пленэр у гонар Эміліі Плятэр. У Браслаўскім краязнаўчым музеі ёсць невялічкі стэнд, які расказвае пра кароткае і гераічнае жыццё “ліцвінскай амазонкі”. Выставы, прысвечаныя графіне Эміліі Плятэр, былі адкрыты ў Мастацкай галерэі Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка, у Наваполацку.

У сучаснай Рэспубліцы Беларусь, на жаль, памяць аб смелай і адданай патрыётцы свайго краю не ўшанавана на належным узроўні. На Браслаўшчыне былі дзве сядзібы знакамітага роду Плятэраў – у Бяльмонтах і Опсе. Сядзібны комплекс у Опсе ўключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь. Пасля смерці ў 1823 годзе бяздзетнага Станіслава Мануцы, жанатага з Канстанцыяй Броэль-Плятэр, Опса разам з Бяльмонтамі перайшла ў валоданне роду Броэль-Плятэраў.

Палац у Бяльмонтах падчас Першай сусветнай вайны быў часткова разбураны. Пабудаваная пазней драўляная сядзіба згарэла ў апошнюю вайну. Апошнім уладальнікам опсаўскай сядзібы з’яўляўся Фелікс Броэль-Плятэр. Ягонымі намаганнямі ў 1903–1904 гадах распачата будаўніцтва сядзібна-паркавага комплексу, які быў размешчаны ўздоўж берага возера Опса і дарогі, уключаў мураваныя палац, флігель, гаспадарчыя пабудовы, парк пейзажнага тыпу з ландшафтнай кампазіцыяй і сад. Сёння ў парку расце самы стары дуб Браслаўшчыны, яму больш за 200 гадоў, вышыня каля 20 метраў. З усходу сядзіба была абнесена фігурным штыкетнікам, умацаваным слупамі з бутаванага каменю, з паўднёвага боку абмежавана ручаём, праз які перакінуты аднаарачны каменны мост. У архітэктуры палаца пераплятаюцца рысы неакласічнага стылю і мадэрну. Цэнтральная парадная зала мае выхад на шырокую тэрасу, ад якой ідзе спуск да возера. Спуск вырашаны ў выглядзе каскада сходаў. Сядзіба так і не была канчаткова дабудавана Плятэрамі, бо яны звычайна жылі ў сваёй галоўнай рэзідэнцыі ў Бяльмонтах.

Падчас Першай сусветнай вайны палацавы комплекс у Опсе быў моцна пашкоджаны. Да 1939 года ў будынку сядзібы знаходзілася земляробчая школа, пазней – школа-інтэрнат. Цяпер тут плануецца адкрыццё турыстычнага комплексу. Хацелася б, каб сядзіба ў Опсе стала асяродкам захавання памяці Эміліі Плятэр. Прыемна, што педагогічны калектыў і вучні УА “Опсаўская сярэдняя школа Браслаўскага раёна” імкнуцца захоўваць, вывучаць і рэпрэзентаваць спадчыну свайго краю, ушаноўваць слаўную Эмілію Плятэр.